

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2014 | ÅRGÅNG 18

Bokförlaget THALES

Torbjörn Tännsjö

DET ÄR MIN övertygelse att den motbudande slutsatsen är riktig (och uttrycket »motbudande» missvisande). Risberg tror att jag därmed företräder en minoritetsuppfattning. Jag är inte så säker på det. Jag har emellertid försökt visa att den motbudande slutsatsen är rimlig på två sätt, dels indirekt genom att antyda hur man kan underminera intuitionen, hos dem som till äventyrs har den, att *Z*-världen skulle vara sämre än *A*-världen, dels mer direkt genom ett argument som leder från *A*-världen till *Z*-världen i steg som tycks svåra att motstå. Vad diskussionen rör i det här sammanhanget är mitt försök att underminera intuitionen (hos dem som har den) att *Z*-världen är sämre än *A*-världen. Ja, i själva verket rör den bara en aspekt av detta försök, nämligen mitt åberopande av Nära-Noll-Hypotesen. Jag tror också att man kan angripa andra aspekter av intuitionen att *Z*-världen skulle vara sämre än *A*-världen. Det är svårt att i sin moraliska fantasi hantera stora tal, det är svårt att föreställa sig ett liv som är väldigt mycket lyckligare än det man lever, och man får inte låta sig vilseledas av tanken att det vore trevligare att leva i *A*-världen än i *Z*-världen. Här ska jag lämna den diskussionen därhän, då den artikel jag svarar på endast diskuterar Nära-Noll-Hypotesen.

Nära-Noll-Hypotesen går ut på att de liv vi normalt lever inte är så mycket bättre än de liv som antas existera i *Z*-världen. Vi lever de flesta av oss liv som är precis värda att leva, inte bättre än så. Inser vi det framstår *Z*-världen som bättre än vi trodde (då vi tanklöst identifierade livet i *Z*-världen med sådana liv vi känner som misär i vår värld — liv värda att inte leva). Detta är en milt pessimistisk hypotes (som accepterats också av andra som t.ex. Christian Munthe och Jesper Rydberg, något som fått Derek Parfit att i *The New Yorker* tala om »those gloomy Scandinavians»), men jag tror den kommer nära sanningen. Jag anar att Risberg inte tycker att den är särskilt plausibel, men då han för resonemangets skull accepterar den, ska

jag inte göra något försök att ge ytterligare stöd för den. Jag ska i stället fundera över Risbergs förmodan att om man brukar Nära-Noll-Hypotesen som en del i försöket att avvärja intuitionen att *Z*-världen är sämre än *A*-världen, så råkar man i svårighet med en annan slutsats av vad han kallar totalprincipen, nämligen den omvända motbudande slutsatsen. Han illustrerar den med en figur där en värld kallad *A*- jämförs med en värld kallad *Z*-. I *A*- finns många invånare som torteras, lider och plågas dygnet runt, varje dag, hela livet ut. I *Z*- lever människor på en nivå precis under den nivå där livet upphör att vara värt att leva (dessa liv är alltså värda att inte leva, de är inte neutrala, men de är bara precis värda att inte leva). Tanken är att, om individerna i *Z*- lever liv som bara något litet skiljer sig från de liv vi lever, vilket tycks följa från Nära-Noll-Hypotesen, så blir det extra orimligt att tänka sig att *Z*- är sämre än *A*-.

Hur ska en anhängare av totalprincipen förhålla sig till detta?

Jag vill närma mig frågan indirekt. Jag vill återvända till *A*-världen. Jag hävdade att det är svårt att göra sig en föreställning om liv som är så mycket bättre än de vi lever (särskilt om vi lever liv som är typiska för *Z*-världen). Ett sätt att föreställa sig ett liv i *A*-världen vore kanske ändå detta. Också personerna i *A*-världen lever dagligen liv sådana som de vi lever, men de lever i 2 000 år, och samlar därmed på sig stora mängder lycka under sina liv. Man kunde tänka sig *A*-världen som ett resultat av ett avtal med den existerande mänskligheten då den om några årtionden nått nivån tio miljarder människor, och Mephisto. Var och en av dessa tio miljarder människor erbjuds av Mephisto ett liv på 2 000 år, i utbyte mot att de inte sätter barn till världen. De antar alla erbjudandet och utgör därmed mänsklighetens *happy end*. *Z*-världen får i stället representeras av att alla tackar nej till Mephistos erbjudande. De sätter barn till världen, dessa får i sin tur barn, allt rullar på, generationerna avlöser varandra, alla med en »ordinär» livslängd (som skänker var och en av dem ett litet positivt lyckonetto). Men nu fortsätter mänskligheten att existera i miljarder år. Detta innebär att *Z*-världen innehåller långt mer lycka än *A*-världen. Min bestämda intuition är att *Z*-världen bör föredras framför *A*-världen. Jag gissar att många delar den.

Vi skulle kunna göra något liknande med *A-*. Där skulle vi kunna tänka oss att tio miljarder människor under 2 000 år långa liv ackumulera väldiga negativa mängder lycka (alltså stora mängder olycka), men bara genom att hela tiden befinna sig precis under den nivå där livet är värt att uppleva. *Z-* skulle däremot bestå av oerhörda mängder människor som, i form av generation efter generation fortlevde under en miljard år, och där var och en momentant hela tiden befann sig på samma negativa lyckonivå som personerna i *A-*. Deras samlade mängd olycka är gigantisk. Nu är min intuition att *Z-* verkligen är värre än *A-*. Vilka evigheter av lidande! Vilka oceaner av misär! Om *A*-världen realiseras, så håller allt på i 2 000 år, det är sant, och det är illa nog, men därefter är ändå allt över. Jag gissar åter att många delar min intuition.

Nu är exemplet inte utformat på det viset. I stället ska vi tänka oss *A-* som en värld där människor *momentant* lider svårt (hela tiden). Detta är inte svårt att föreställa sig på något vis som motsvarar hur det är svårt att föreställa sig ett liv i momentan lycksalighet. Vi är alla välbekanta med svåra lidanden. Jag vet t.ex. hur det känns att till sist förlora medvetandet på grund av den smärta som framkallas av ett tarmvred. Det är förfärligt! Kan det verkligen vara att föredra att många ska utstå sådana lidanden, hela tiden, framför milt lidande, låt vara hos väldigt många fler och kanske under miljarder av år?

Jag måste bekänna att jag själv känner en dragning åt synpunkten att svåra lidanden inte utan vidare kan vägas upp av lindringar i lätta lidanden. Jag känner än mer sympati för tanken att svåra lidanden inte utan vidare kan vägas upp av tillskott i lycka för den som redan är mycket lycklig. Man skulle kunna frestas tro att (momentan) lycka har ett slags marginellt avtagande moralisk betydelse medan (momentant) lidande har en marginellt växande moralisk betydelse. Ju värre man plågas (momentant), desto värre är det om man får ännu ett tillskott till sin plåga. Min gissning är att det är den tanken som kan få människor att anse att *A-* är värre än *Z-*.

Då jag tänkt över läran om en marginellt avtagande moralisk betydelse av lycka (och en växande betydelse av lidande), som ju bru-

kar kallas prioritarianism, känner jag en lätt oro. Denna lära utgör det skarpaste hotet mot den totala utilitaristiska lära åt vilken jag försvurit mig. Jag har till sist ändå kommit fram till att prioritarianism måste förkastas. Hur jag då har tänkt får jag återkomma till i något annat sammanhang. Här får följande två konstateranden vara nog.

Skulle man trots allt vilja åberopa sig på prioritarianismen skulle man verkligen kunna värja sig mot åtminstone vissa tillspetsade varianter av den omvänt motbjudande slutsatsen. Det skulle krävas *fler* som lider lätt i en värld för att den skulle vara sämre än en värld där färre lider mycket. Ökar man på antalet av dem som lider lätt, når man ändå till sist en punkt då deras samlade lidande väger tyngre än det större lidandet hos några få.

Väljer man detta sätt att i någon mån värja sig mot den omvända motbjudande slutsatsen tvingas man dessutom acceptera den traditionella motbjudande slutsatsen. Ja, man tvingas acceptera en ännu mera radikal variant av den. De riktigt lyckliga människorna, om vi tänker oss att deras höga lyckonivå uppstår just genom att de hela tiden i sina ordinära liv är lycksaliga, upplever en lycka som rent moraliskt betraktat inte är så viktig. Den har så att säga inte sitt fulla nominella (totala) värde. De som lever nära gränsen där livet upphör att vara värt att leva åtnjuter lycka av en helt annan moralisk dignitet. Då vi tillför en individ lycka på den nivån, eller då vi tillför en individ på den nivån, äger respektive individs lycka verkligen sitt fulla nominella värde.

→

Torbjörn Tännsjö är professor i praktisk filosofi vid Stockholms universitet